

УДК 327:83

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ПРОЦЕСІВ ВНУТРІШНЬОЇ УНІВЕРСАЛІЗАЦІЇ НА ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Лідія Токарева

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра теорії та історії політичної науки,
вул. Університетська 1, 79000, Львів, Україна
e-mail: lidagendalf13@gmail.com*

Досліджено чинники впливу процесів політичної універсалізації на внутрішньополітичні чинники розвитку держав у сучасного світі, що глобалізується. Проаналізовано низку факторів, які у позитивний чи негативний спосіб детермінують політичний, економічний та соціальний розвиток держав.

Ключові слова: глобалізація, універсалізації, внутрішньополітична універсалізація, цінності універсалізованого суспільства.

У сучасному світі залишається актуальним питання про співвідношення універсалізаційних парадигм у процесі розвитку суспільства. Психологія споживацтва, глобальні проблеми людства, викривлення традиційного сприйняття цінностей – усе це створює у підсвідомості людини деструктивні уявлення про світ, спонукаючи її таким чином до пошуку неадекватних способів самореалізації та саморозвитку. Те ж саме відбувається з державами й суспільствами – одних глобальні проблеми схиляють до об'єднання та визначення шляхів вирішення глобальних проблем коопераційним шляхом, а інших – до герметизації, спроб все вирішити самотужки.

Як засвідчує попередній досвід універсалізації в різних культурах та цивілізаціях – подібні віяння нерідко спричиняють суспільний невроз, що натомість загрожує не лише індивідуальній, але й державній та суспільній безпеці. Універсалізаційні трансформації, їхнє помилкове трактування можуть зумовлювати ілюзорні революції, що чинять перешкоди до переходу суспільства у досконалішу та надійнішу структуру – постмодерне суспільство.

Розглядуване питання, що співвідноситься з іншими галузями наукового знання, досліджує також філософсько-політична наука. Доцільніше буде сказати, що вона вивчає проблеми глобалізації у властивому їй філософському масштабі. У загальному контексті – глобалізація постає тут як універсалізація людських цінностей.

Проблема необхідності поглиблення універсалізаційних тенденцій у світовій політиці постала давно, але даний процес тісно пов'язаний із рівновагою глобального та локального у діяльності суверенних держав.

Оскільки проблематика нашого дослідження стосується головно процесів внутрішньої універсалізації держав, цілком логічно зосередити увагу на державо-центристських концепціях трансформації держави, наріжним каменем яких є питання про державний суверенітет та можливості його обмеження. На думку цієї когорти дослідників, саме суверенітет виступає – основний гарант незалежності держави від зовнішніх глобалізаційних та універсалізаційних чинників.

Однак, учені переважно не розглядають можливостей і перспектив внутрішньо-політичної універсалізації, більшу увагу присвячуючи саме зовнішнім чинникам універсалізаційних процесів. Діалектика поєднання зовнішнього і внутрішнього,

опирається на те, що внутрішня універсалізація без зовнішньої неможлива. Відтак, суспільство не здатне гармонійно розвиватись, будучи герметично законсервованим.

На думку дослідників, поглиблення глобалізації та поширення її ареалу – процеси невідворотні та приносять серйозну загрозу національній державності. Тому актуальною є проблема побудови теоретичної моделі, відповідно до якої країни могли б розвиватись збалансованіше, не зашкоджуючи власній суверенності.

За З. Бауманом, глибинний сенс глобалізації полягає у невизначеності, некерованості, відсутності єдиного центру, пульта керування. Отже, глобалізація – це всього-на-всього варіант нового світового безладу, куди, як стверджує К. Джоуїтт, у паніці намагаються втягнути все більшу і більшу кількість акторів. Спроба універсалізуватися «всередину», закритися, герметизуватися – це лише намагання забезпечити себе від безладу, хаосу, що невідворотно наступає: «Глобалізація – просто інша назва «нового світового безладу» К. Джоуїтта. Ця риса, невіддільна від способу глобалізації, повністю відрізняє його від іншої ідеї, якій вона нібито прийшла на зміну – ідеї «універсалізації». Колись вона служила стрижнем дискусії про загальносвітові справи, але сьогодні вийшла з ужитку, рідко згадується, а то й просто забута всіма, крім філософів. Подібно концепціям «цивілізації», «розвитку», «конвергенції», «консенсусу» і безлічі інших ключових понять, характерних для громадської думки періоду нової та новітньої історії, ідея «універсалізації» висловлювала надію, намір і рішучість навести порядок; крім того, про що говорили інші споріднені концепції, вона означала загальний порядок – наведення ладу у всеосяжному, справді глобальному масштабі. Як й інші концепції, ідея універсалізації народилася на підйомі ресурсного потенціалу держав і амбіцій інтелекту нового часу. Весь цей «хор» концепцій в унісон оголошував про рішучість зробити світ не таким, яким він є, а краще, ніж він є, а також підняти зміни і удосконалення до глобального, загальновидового рівня. Тим самим вони служили і декларацією про намір створити для всіх жителів Землі схожі життєві умови і можливості, а може бути – навіть зрівняти їх» [1, с. 45–47].

На сучасному етапі розвитку універсалізація стала синонімом понять «узагальнення» та «поширення». Шукаючи відповіді на власні запитання, людина намагалась поширити їх для інших. Це відбувалось з метою утвердження власної позиції для інших та з метою зрозуміння інших цінностей. У такий спосіб здійснювався обмін інформацією, що й потребував взаємозалежності одне від одного. Універсалізація – процес засвоєння людством позитивних ідей справедливості, добра, загального блага у різних сферах суспільних відносин, котрі в подальшому можуть отримали нормативне закріплення, і в національному розвитку держав, і в міжнародній співпраці [5, с. 210].

Питання про позитивні аспекти внутрішньополітичної глобалізації залишається на нинішній день, напевно, одним із спірних питань у теорії глобалізації, оскільки частка глокалізованих країн невпинно зростає. Проте позитивні аспекти такої суспільно-політичної трансформації засвідчують, як мінімум, два аргументи. По-перше, історичний досвід розвитку людського суспільства підтверджує те, що великі державні утворення не завжди здатні ефективніше реагувати на виклики часу, аніж малі держави. По-друге, тенденції, які спостерігаємо за останні півстоліття, доводять, що на відміну від унітаристських тенденцій ХХ ст., тенденція до утворення масштабних політико-державних утворень поступово змінюється на протилежну – спрямовану проти універсалізму абстрактної єдиної цивілізації.

Наприкінці ХХ ст. англійський політичний теоретик Дж. Грей закликав «відмовитися від універсалістського проекту західних культур, що став в наших

історичних умовах нігілістичним вираженням волі до влади, і замінити його іншими культурами, які кардинально відрізняються за своєю природою» [6, с.15]. І хоча модерністський проект Просвітництва, на думку Дж. Грея, в чомусь порвав з класичною та середньовічною думкою, все ж він «у своєму універсалізмі, а також фундаменталістському і репрезентаційному раціоналізмі був її продовженням» [6, с. 17].

З наведених аргументів випливає, що в судженнях ученого «універсалізм» володіє певним уніфікованим сенсом, пов'язаним лише зі західною гуманітарною традицією. Засуджуючи зовнішні тенденції універсалізму, як експансію західного мислення, Дж. Грей наполягає на формуванні принципово іншого типу культури, якому буде притаманне розмаїття «несумірних ідей і цінностей»; культура буде плюралістична – цей факт він розцінює як якийсь історичний дар, яким треба насолоджуватися і який треба прийняти. І цей його висновок цілком зрозумілий та прийнятний, однак не можна погодитись із його протиставленням процесів універсалізації та плюралізації: впродовж всієї дискусії «універсалізм» трактується ним лише в руслі загальносвітових тенденцій, як обов'язковий вихід назовні, в той час як вірогідний проект розвитку локальної держави залишається поза увагою.

Згубність і недоцільність розгортання стихійних процесів зовнішньої універсалізації, без урахування інтересів усіх акторів, що так чи інакше виявились втягнутими у цей процес, дотримання їхніх національних та політичних прав, у відповідності з загальноприйнятими принципами та нормами міжнародного права очевидні. Це засвідчує, насамперед, поширене явище антиглобалізму, яке активно захищає права локальних спільнот на власну самоідентифікацію (в тому числі політичну).

Цілком очевидний той факт, що за подібного подальшого розгортання універсалізаційних тенденцій (експансіонізму, ігнорування й односторонній репрезентації універсалізаційних тенденцій та односторонньому перегляді світового порядку, який склався) антиглобалізаційний рух набуватиме все більш вираженого протестного характеру. Внаслідок цього виникнення універсалізації стає загрозою не лише для подальшого розвитку глобалізації, але й для її безпосередніх носіїв на усіх рівнях. Можливість «безболісного» та успішного врегулювання такої ситуації, ми вбачаємо у припиненні активного нав'язування сценаріїв зовнішньої універсалізації та прийнятті внутрішньої у вигляді цілком життєздатного проекту розвитку держав.

Відповідно, як би ми не розглядали процес глобалізації – об'єктивним процесом формування універсального політичного простору або ж суб'єктивним процесом нав'язування чужих правил гри – так чи інакше ми стикаємось із закономірними тенденціями гомогенізації й придушення глобального (незалежно від того чи це закономірна універсалізація, чи нав'язана). «Основна відмінність полягає лише в одному, однак дуже принциповому моменті – у нав'язаної глобалізації є суб'єкт, тому цей процес веде до формування штучного «мережевого» суспільства, не враховуючи та не утверджуючи ідеї рівноправ'я, а лише створює світ, яким керуватимуть із єдиного центру на основі штучно сформованих псевдо універсальних принципів» [3, с.16–19].

Ураховуючи позитивні аспекти внутрішньої універсалізації суспільно-політичної системи, можемо констатувати, що процеси глобалізаційної універсалізації, як процеси, що мають радикальний відтінок, не спрацьовуватимуть для локальних суспільств. Адже, окреслюючи причини вони, бачачи лише майбутню перспективу, вони не охоплюватимуть всі процеси, будучи орієнтованими назовні і часто залишаючи поза увагою внутрішній аспект.

У такому випадку, суспільство, будучи орієнтоване лише на зовнішню універсалізацію, не враховуватиме суттєві внутрішні зміни і не спонукатимуть суспільство до перехідного етапу та формування нового політичного простору, спричиняючи таким чином лише зайві витрати часу та зусиль. Необхідно усвідомити: процеси внутрішньої універсалізації є рівноцінно важливими (якщо не важливішими) з процесами універсалізації зовнішньої та можуть постати як окремий вектор, сценарій розвитку суспільства в епоху глобалізаційних перетворень.

На противагу тим, хто вважає процеси внутрішньої універсалізації позитивними, серед учених побутує й інша позиція – заперечення подібного уявлення універсалізації. Критики глобалізації, які схиляються до тези про шкідливість універсалізації, критикують її переважно за те, що вона спрямована на уніфікацію всієї політичної системи світу за одним шаблоном. Проте, спостережливіші аналітики схильні вважати: глобалізація, навпаки, старається уникати ідеї про тотальну одноманітність; із посиленням глобальних процесів зростає і їхня диференціація. Отже, багато культур і традицій, які довгий час вважались забутими, майже вимерлими, отримують свого роду «другий шанс».

У цьому руслі глобалізація постає багатовекторним явищем. Відтак універсалізація постає не як процес творення єдиного цілого із багатоманітності, а, навпаки, – підкреслює та наголошує локальну значимість кожного окремого елемента, навіть із урахуванням того, що елементи постають перед нами не у первозданному своєму вигляді, а у синтезі з дійсно універсальними процесами суспільно-політичного розвитку. Звідси витікає головний парадокс універсалізації – чим затребуванішою вона стає, тим яскравіше проявляються різноманітні локальні форми ідентичності.

У випадку коли національна, герметична держава є продуктом так званого першого модерну, то всі її компоненти невідворотно зобов'язані пройти глобалізаційні перетворення для подальшого вмонтування в наднаціональну універсалізовану структуру, що в свою чергу виступає як ознака розвитку. Коли натомість дана структура, як ознака подальшого розвитку, обирає шлях універсалізації «всередину», не вбачаючи перспективи долучення до транснаціонального співтовариства, його дії можуть бути розцінені як стагнація, або навіть гірше – як регрес. Ще вагомішим чинником є те, що суспільство, ставши на шлях внутрішньої універсалізації, і таким чином відмовившись від інтегрування в наднаціональний простір, рано чи пізно стикнеться з такими глобальними проблемами як тероризм, світова злочинність, фінансові кризи та просто фізично не зможе боротися проти них самостійно, не володіючи тими ресурсами, якими могло б забезпечити їх входження у наднаціональне універсалізоване суспільство [2, с. 44–47].

Проблемним моментом у розумінні позитивних та негативних чинників внутрішньої універсалізації є також помилкове отождоження процесів універсалізації та глобалізації. У цьому контексті, знову ж таки звернемось до праці З. Баумана «Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства». Найсуттєвіша відмінність, про яку на думку З. Баумана, ми повинні пам'ятати, – характер та природа процесів глобалізації та універсалізації. Універсалізація, стверджує дослідник, процес повністю свідомий та пов'язаний із потребою одних акторів вплинути на інших, продукуючи універсальні цінності, що в свою чергу стануть пізніше універсальними важелями впливу. До прикладу, західне суспільство дало нам демократію, однак не таку, якою вона мала б бути, а таку, якою її бачили вони. Унаслідок цього для більшості локальних суспільств така «демократія» стала деформованим зразком, що в свою чергу породило в суспільстві

величезну кількість протиріч та стереотипів, які живі й досі. У такий спосіб ми опиняємось в пастці: внутрішня універсалізація, тобто повернення до витоків, можлива лише тоді, коли відпадуть стереотипи, однак знищити їх повністю ми не можемо доти, доки не усвідомимо важливість глобальної універсалізації [1, с. 33].

Негативним аспектом у трактуванні внутрішньої універсалізації суспільства, як би парадоксально це не звучало, є її теоретичність. Ідеальна модель взаємодії локального і глобального, сформульована Р. Робертсоном в контексті його теорії глокалізації, на практиці виявляється нежиттєздатною. Теоретична телеологія глокалізації побудована на тому, що кожна локальна спільність, кожен політичний простір може бути герметичним, розвиватися лише в середину себе і при цьому залишатись самобутнім і самодостатнім, при чому залишаючись економічно самостійним і конкурентоспроможним на фоні глобального суспільства. Однак, досвід перших десятиріч глобалізації та універсалізації доводить, що далеко не всі локальні суспільства можуть існувати самостійно, не інтегруючись у «простір глобалізації» на жодному з рівнів [7]. Відповідно, у феномені внутрішньої універсалізації немає нічого такого, що апріорі може призвести до адекватної взаємодії локального і глобального, без проникнення одного в інше. Таким чином, кожен конкретний випадок, або ж модус, внутрішньої універсалізації суспільно-політичної системи повинен розглядатися в контексті його особистих адаптаційних здібностей до глобалізаційних викликів. Це ж, натомість, імпліцитно задає постановку проблеми сутності локального суспільства крізь призму її ідентичності.

Відтак, сутність локальної суспільно-політичної системи суспільства обумовлюється переважно через «екстеріоризації», що задається ззовні регіональними та наднаціональними імпульсами. Цей процес може відбуватися як контекстуально, так і подієво, однак обов'язковою його умовою є кореляція взаємодій та взаємозв'язків буття.

Антропологічне пришвидшення сенсу подібної локальної ідентифікації перебуває на вищих ієрархічних рівнях глобалізації суспільно-політичного простору і не може бути досягнуте внаслідок «інтеріоризації», актуалізації чи рецепції певних політичних тенденцій. Максимальний ефект глобалізації та універсалізації може бути досягнуто лише за рахунок взаємної адаптації глобального та локального. Намагання політичних акторів самотужки «віднайти себе» та залишитись лише в межах своєї соціально-політичної системи з урахуванням мінімізації негативних наслідків можуть мати два сценарії: 1) національний сценарій, що передбачає свідому відмову від сприйняття регіональних, глобальних й інноваційних акторів та суспільств; 2) локальний сценарій, що відобразатиметься у негативному ставленні до національного та локального «чужого», взятого у внутрішньо- і зовнішньополітичному контексті.

З погляду дослідників, процеси внутрішньої універсалізації можуть задовольнити лише обмежене коло запитів на вузько локальному рівні, але не здатні стати підґрунтям конкурентоспроможності суспільства на глобальному рівні. Тому герметизація суспільства в принципі неможлива, оскільки це рано чи пізно призведе до його примусової глобалізації [6, с. 12–14].

Підсумовуючи аналіз закономірностей формування глобальних потоків та впливу їхнього характеру на локальність, доходимо висновку, що зміст глобальних універсалізаційних потоків є сукупністю різного роду елементів на різноманітних системних рівнях. Унаслідок впровадження глобалізаційних комунікативних технологій та своєрідних «інститутів деконстетуалізації» суспільства здатні ретранслювати універсальний набір цінностей, інформації та інститутів, що може призвести до

гомогенної універсалізації зі стиранням локальних розбіжностей. Теоретично, усі розрізнені локальності можуть бути представленими у цих глобалізаційних потоках. Однак, низка суб'єктивних чинників зумовлює домінування обмеженої кількості локальностей, які також контролюють значну частку глобалізаційних процесів. У цьому випадку об'єктивним буде погодитись зі закономірністю теорії гомогенізації та глобалізаційної універсалізації.

Визнаючи розвиток тенденцій гомогенної глобалізації та теоретичної можливості глобального впливувати та обумовлювати локальне, ми акцентуємо перш за все на існуванні діалектичної єдності між локальним та глобальним, спираючись на той факт, що локальне неможливе без глобального і навпаки. Розуміння цієї закономірності універсалізації має принципове значення для усвідомлення співвіднесення між глобальною та локальною універсалізацією. За Р. Робертсоном «...глобальне опозиційне до локального. Більше того, локальне за своєю суттю включене у глобальне».

Список використаної літератури

1. *Бауман З.* Глобализация. Последствия для человека и общества / З. Бауман; пер. с англ. – М. : Издательство «Весь Мир», 2004. – 188 с.
2. *Бек Ульрих.* Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию / Ульрих Бек; пер. с нем. А. Григорьев, В. Седелник; общ. ред., послесл. А. Филиппов. – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.
3. *Валлерстайн И.* Социальное изменение вечно? Ничто никогда не изменяется? / И. Валлерстайн // Социол. исслед. – 1997. – № 1 – С. 16–19.
4. *Васечко Л. О.* Еволюція прав людини під впливом процесу глобалізації / Л. О. Васечко // Форум права. – 2010. – № 4. – С.121–126.
5. *Девятко И.Ф.* Модернизация, глобализация и институциональный изоморфизм: к социологической теории глобального общества / И. Ф. Девятко // Глобализация и постсоветское общество (Аспекты–2001; под ред. А. Согомонова и С. Кухтерина. – М. : Изд-во Стови, 2001. – Вып. 2. – С. 8–38.
6. *Костюченко С. В.* Введение в диалектику целостности / С. В. Костюченко, В. Ю. Татур // «Академия Тринитаризма». – М., Эл № 77-6567, публ.12048, 16.05.2005. – Ч. III. – 345 с.
7. *Наумкіна С.* Глобалізація: тенденції інтеграції, універсалізації та поляризації сучасного світу / С. Наумкіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=46&c=966>
8. *Хантінгтон С.* Столкновение цивилизаций /С. Хантінгтон. – М. : АСТ: АСТ МОСКВА, 2006. – 571 с.

Стаття надійшла до редколегії 28.11.2015

Прийнята до друку 19.02.2016

**IMPACT ANALYSIS OF INTERNAL PROCESSES UNIVERSALIZATION OF THE
POLITICAL PROCESS STATES OF CONDITIONS OF GLOBALIZATION****Lidiya Tokareva***Lviv University,**Faculty of Philosophy, Department of Theory and History of Political Science,**st. University 1, 79000, Lviv, Ukraine**e-mail: lidagendalf13@gmail.com*

We investigate factors influencing the political process of universalization to domestic political considerations of countries in today's globalizing world. The analysis of factors that positively and negatively determine the political, economic and social development of countries.

Key words: globalization, universalization, internal universalization, universal values of society.